

CONVERSASIÓ

DUODÉCIMA,

ENTRE SARO PERRENGUE,

CARRETER DE GODELLA,

Y EL DOTOR CUDOL,

ABOGAT DE VALENCIA:

En que tracten de la obstinació dels constitucionals exaltats, y en que es funda dita obstinació; y els motius, que els dos tingueren en un principi pera ser constitucionals.

Saro.

Alabado sea Dios.

Dotor.

Per sempre siga alabat.

Saro.

Pues ¿còm và, señor Dotor?
está sense novetat?

Dotor.

Pues ¿què te và fer efecte
pera tindre urbanitat,
la advertencieta de marres?
ó ¿acàs t'has formalisat
per lo que entonces diguí?

Saro.

Señor Dotor, no hía un tal:
Ni la una cosa, ni latra;

sino que sò home formal,
y tot lo bè pareix bè.

Dotor.

Yo ya estic mes aliviad
dels achaques quem molesten;
venen, tornen, y sen van.

Saro.

*Viva la gallina, y viva
con su pepita.... qué tal?
y que rebienten los negros.
Pues, home, vostè creurá,
que los identificados,
y que se suelen llamar
tambien los comprometidos,
están encara aferrats
al sistema de la embrolla,
y no es volen apëar
de que el código sagrado
ya pera ells sacabat?*

eixos son negres de veres,
 l'hu, perque están mascarats,
 y l'atre, perque ho coneixen,
 y no es volen blanquechar.
 Han fet ya tantes negrades,
 tantes cada punt ne fàn,
 que pera mi es evident,
 que eixa pell ya es natural;
 y que el que àra es mostra *negre*,
 ya sempre *negre* serà.

Dotor.

Saro, no duetes de aixó,
 que es de eterna veritat.
*Si poterit Ethiops mutare
 pellem suam....*

Saro.

Agua và.

Dotor.

Aut pardus....

Saro.

No pardos, negres.

Dotor.

Varietates suas.

Saro.

Ya....

*El pardo, que vosté diu,
 propét de Madrid está,
 que allí estiguí yo en lo carro
 à sen Miquel fà sis àns;
 pero ni portaba pells
 süades, ni per süar,
 y si süi, fon la mehua;
 y aixi crec que no vè al cas
 el lletinorun moruno,
 que m'acaba de embocar.*

Dotor.

El lletinorum, que he dit,

al cas no venia mal:
 lo mal ha segut citar-lo
 davant de tú, que no sabs
 lletí: mes, ¿cóm ha de ser?
 sempre els servils som *pedants*.

Saro.

Pues si es *pedant*, pera Riego,
 Quiroga, y tots sos companys
Comuneros, y Masones;
 que yo, niestic costipat,
 ni prenc tabaco de polvo;
 y quant mes amics, mes clars.
 Si es vostè, com diu, *pedante*,
 en sa casa lloc haurá
 al efecte; que no es chust,
 que ho pague tot el meu nas,
 que non tè culpa de res,
 machorment, estant dotat
 de un olfato, com un gos
 perdiguèr....

Dotor.

¿Cuánt has parlat!
 Y tot, tot sinse sustancia.

Saro.

Encara cauré yo baix.

Dotor.

No caurás, que non tens culpa;
 pero deus considerar,
 que yo not dic despropósits;
 yo et dic cols, y tú entens nabs.

Saro.

Pues parlem sense lletins,
 ni termens enrebesats.

Dotor.

Així procuraré fero;
 dia pues al valencia

aquel lletí traduit:
*que un Etiope, (pera el cas,
es, com si diguerem Moro)
la pell nunca pot mudar;
ni el pardo....*

Saro.

¿Aquel de Madrid?

Dotor.

No: el Pardo es un animal
fill de lleona, y de tigre,
y tè el llom tot mostrechat
de unes peques molt hermoses,
que nunca es poden llevar,
perque son sempre inherens
à la pell... Pues ¿Saro, estás?

Saro.

Ara he caigut de mon ase:
Lo que tè el parlarme clar.
¿No vol dir vostè en sustancia,
que *quien malas mañas hà,
tarde las olvida? hè?*

Dotor.

Lo mateix: cabal, cabal.

Saro.

Yo volguera que estos homens,
(que tots al cap som chermans),
al fi se reconegueren,
y advertint haver errat,
sen tornaren caparrere,
com nosatros ham tornat.
Yo amí la constitusió;
pero en la actualitat,
(lo mateix diria, si ara
tinguera al frare al capsal),
la aborrixo, y la deteste,
mes que un temps la vach amar;
Deu, per sa misericordia,
que em perdone lo pasat,

3
que ya em guardaré de caure
en ella de asi en avant;
*que de los escrementados,
salen (com diu el refrany)
los avisados; y à mes,
gat que ha segut escaldat,
en agua fresca tè prou.*

Nom volguera recordar
de tot quant he vist, y oït
en estos tres pásats anys,
perque em pose fet un toro,
y se me calfa la sang,
y volguera à colps, y mosos,
els pícaros acabar,
que *bajo dulces promesas,
nos duyen à tal estat.*
No puc donar machor proba
de que estic del tot mudat.

Dotor.

Estic encantat de oirte;
parles com un abogat.

Saro.

*Es que estoi desengañado;
y qui está desengañat,
parla com un descosit,
y no mes al grà, al grà.*

Dotor.

A cuansivol home engañen;
*que no viu mes el llèal,
que lo que vol el traidor:*
pero ya vist, y notat
el precipici horroròs,
à que anabem à parar,
has fet bè en tornar arrere:
vacha un llatinet al cas:
*Sapientis, diu, est mutare
consilium.*

Saro.

Parle en cristiá;
que encara així no lentenc,
si vosté canta per alt;
vull dir, si vosté es remonta
per los estils figurats.

Dotor.

Pert cuidado en aixó, Saro,
no te eixiré del cant plà.
Diu el lletí referit,
que es de sabios, y homens grans,
mudar de resolusió,
cuant se vehuen atascats:
lo cual es puntüalment
lo que tú y yo ham practicat.
Á tú cuaranta mil voltes
t'haurá susuit, anant
per los camins en lo carro;
haurás trobat un fangar,
que així à la primera vista,
no es presentaba molt mal,
y t'has ficat per allí;
pero despues observant,
que carro, carrec, y mules,
te s'anaba allí à atascar,
si no tornabes arrere;
per ¿acás t'has empenat
en fer els machors esforsos
pera pasar en avant?
Al rebès, tot lo contrari;
caparrere, arrecular,
y veure per atre puesto
si trobaves millor pas.
Lo demés es de incapasos,
y de enteniments aiguats,
que es titulen de *tesó,*
y es el *tesó* dels orats.
Els tals homens, segons vech,

si es ficaren dins la mar,
no tornarien arrere,
y, ò habien de aplegar
hasta les costes del Moro,
ò s'habien de ofegar.

Saro.

Eixos eixemplets m'agraden,
que son palpables, y clars.
Mire vosté, la atre dia,
so Dotor, lo que em pasá
en un rosinet que tinc,
cordobés de rabo à cap,
tan tieso, tan corredor,
tan majo, tan ben tallat,
que en l'horta cobra el barato,
por no encontrarsele igual,
en brios ni ligereza:
y quizá, y sinse quizá,
alguns señors de Valencia
de eixos que pixen mes alt,
el desicharien tindre
pera caball de regal.
Per varies ocupacions,
que ocurriren, es va à estar
uns cuans dies en l'estable
sinse eixir à treballar;
considere àra vosté,
potro, andaluz, descansat,
bona herba, bones pallades,
ben vegut, y ben cuidat
con puntüal asistencia,
com sencontraria el tal:
patechaba y rellinchaba,
sinse poderse aguantar.
Va vindre l'atre dumenche,
y el vach traure à pasechar,
que à caballerías sempre
he segut aficionat.
Apenes ixqué de casa,

como estaba folgasá,
va comensar à corcobos,
bots, y volerse empinar.
Yo que he segut bon ginèt,
y corredor de caballs;
y que no hagut correguda,
en que no m'hacha encontrat;
y que el temps que festechaba,
en un potret alasá,
que em deixaba el tio Gori,
moltes choyes vach guañar,
(todas para mi Vicianta)
en el llano del Rëal,
en la calle de Murviedro,
y huertas de Campanar;
m'asustí poc de aquells brincos,
perquem sé bé manejar.
Al fin, à instancias de amigos,
li vach soltar el ramal,
y mamprengué una carrera
en tanta velocidad,
que à no saber ans lo que era,
els mateixos circumstans
l'hagueren tingut per ayre,
per exhalació, ò rellám.
Yo iba sobre mi caballo
con tanta tranquilidad
com Pierres y Magalona
sobre el seu varen anar;
y cuant mes furient anaba,
li dia: tú parará;
que mes apresa va el sol,
tirat per millors caballs,
y en tiempo de Cosüé,
en mich del cel es pará,
com si clavàt estiguera
en claus de encabironar.
Esto fin ha de tener,
que en lo mon res etern hiá:
volá el caballo Petaso,

5
volá de Alecandro gran
el *Bufano*, ò com li diguen;
també del Cid va volar
el *Babioca*: tots volaren;
pero al fi, es varen cansar.
Pues també es cansarás tú,
mas que et precies de arrogant.
La gran cequia de Moncada
en asò es va presentar
casi baix les ferradures
del meu rosi desbocat:
y ¿què es figura vosté
que va fer el animal?
com si enteniment tinguera,
es va parar al instant;
y vent la cequia molt ampla
pera poderla saltar,
ò que si acás la saltaba,
es podia desllomar,
ò que si cahia dins,
de les aigües el raudal
à la mar sel enduria,
pará, tot horrorisat,
y sen torná caparrere....
y aixó mateix, en lo llans,
desichára yo que fèren
els que tan arrebatats
corren de la mare patria
à la destrucció total;
que sen tornaren arrere,
ben vists y considerats
els perchuins que es seguixen
de voler seguir avant.
De eixe modo tornaría
à naixer la antigua pau,
s'evitarien desgracies
y derramament de sanc.
Y pues encara que homens,
vihuen pichor que animals,
¡què fortuna, si prengueren

de ells llisons tan importants!

Dotor.

No esperes sesmenen nunca.

Saro.

Pues ¿y quina es la causal?

Dotor.

Ells en este desgovern,
y trastorn universal,
han obrat de serto ciencia,
que no s'han equivocat;
y han segut engañadors,
y els demés els engañats.
Ells de mútuo concert
tenien format ya el plá
de asolar tota la España,
derribant trono, y altar,
è introduient l'anarquia,
que entre els mals es el mes mal.
Com la cosa dirichien,
sabien net, clar, y ras,
quin era el fi, que portaba;
y veent à tots oposats,
ells en la sehua insistiren,
intrigues, y males arts
añadint, als mols enredros
que tenien posats ans.
Eixos miserables tenen
el cor, y espírit dañat,
dañat el enteniment,
dañada la voluntat.
Pequen en tota malicia:
son dimonis encarnats;
conque aixi *nulla est redemptio.*

Saro.

Pues ¿qué ya están condenats?

Dotor.

No están; pero poc els falta.

Saro.

Gracies à Deu, que ens ha dat
millor cor, y enteniment,
pera poder esmenar
els errors, que hacham comès.
Sa divina Machestat,
que hasta el pleguèt mas recondit
rechistra dels cors humans,
sab molt bè, que no abrasí
la constitusió infernal,
pera destruir la España,
ni causarli ningun dany;
sempre la tinguí per bona,
hasta que es và descarà,
y manifestá lo que era
per tots los quatre costats.
Pero que yo me engañara,
no deu pareïxer estrany,
que sò un esclafa-tarrosos;
pero vosté, que ha estudiat,
y sab mes que oli de tenida,
y que está tan *alterat*
de los hechos de la historia
desde nuestro padre Adan...
es cosa que molt me admira.

Dotor.

Pues chustament els lletrats,
y els que à saber lo que es fien,
estaben mes obligats,
eixos fòren els primers,
que varen prevaricar.
Algunos de buena fe....
yo molt m'haguera alegrat
sobre la constitusió
desde un principi acertar:
la vach admitir per bona;
no acertí: em vach engañar;
pues paciencia, y correchirse,
que es l'unic remey que hià.

A més, que era molt difícil
acertar, atès l'estat,
en que es trobava l'Espanya,
que anant a dir veritat,
tan mala com ara, no,
mes li semblava bastant.
Feta la revolució,
comensarem a esperar,
que mudaria de aspecte
la Espanya: y ¿còm si mudà?
pero de mal en pichor;
y de una mà a la atra mà
les Amèriques perdèrem,
per uns picaros cobarts,
que a les Indies no pasàren
per no voler pelèar,
y así a la forsa pelèen
contra ses propis paysans.
Les Amèriques perdudes,
quedàrem estenüats
sinse el or, sinse la plata,
sinse els preciosos metalls,
la sanc de tot cos polític.
Es un desbarat molt gran,
el deixar les sendes velles
per les novelles. Pasà
en Espanya, lo que a voltes
sol pasar en un malalt,
que creènt trobar alivio
en la sehua enfermetat,
à pur de chamecs, y esforsos
es chira de atre costat,
y de la chirada queda
que no es pòt ya menechar:
pero asò no se coneix
al empronte, sino cuant
à visitarlo acudixen
els Meches, y Ciruchans.

Saro.

Molt bè ha parlat, so Dotor;

7
ara diré mon pecat.
Yo de la constitució
em vach tot enamorar,
unicament per ser cosa,
que tiraba a novetat.
Asi en mon rudo cervell
m'havia yo enquillotrat,
que la Espanya per ser vella
s'havia de renovar.
Y com de una fadrineta
es sol un fadrí preñar,
perque está entre quinze y setse,
perque du bons farfaláns,
perque porta bon palmito,
bons pendients, bon collar,
y porque todos la alaban,
y dicen que es muy marcial:
y entre tant al molt bolonio,
sols en asó embelesat,
dos mil defectes que tè,
se li están pasant per alt,
tots notoris, y patens;
hasta que en ella casat,
y pasada la ilusion,
veu les faltes á grapats,
que es caldera de mal coure,
plena de bonys y forats,
y que tè mes matadures,
que una burra de bastaix....
Pues lo mateix, lo mateix
á mí al principi em pasá
en la constitucion santa....
(foc en eixa santitat!)
hasta que em desengañí,
y la ilusió s'acabá.
Mon pare tingué gran culpa
de haberme yo alusinat.
N'em deixaba de la garra,
sempre darrere y davant:
viva la constitucion;
esa nos ha de salvar;

*esa nos ha de traher
la grande felicidad.*

Dotor.

Y ¿ton pare encara viu?

Saro.

No. Es va morir l'any pasat;
sino, ára s'haguera mort
de confusió, y de pesar,
al veure caure la pedra,
que el pobret amaba tant,
y per la cual deliraba
tan cego y entusiasmát.

Dotor.

Home, no sabia res:
Deu que l'hacha perdonat.
Y ¿qué enfermetat tingué?

Saro.

Ell era molt estimat
en una botiga grosa
de les que hia en lo mercat;
y podem dir, que era el amo:

tenia allí á son manar
molta sémola y fideus,
macarrons, sucre, cacau,
y toda especie de especias;
y sino s'aná la mà,
com debia... lo cert es,
que en tres dies va palmar.

Dotor.

Asò es el mon: ¡quina proba!
en éll no hia res constant;
qui vivia, ya s'ha mort;
la pedra, que tant soná
per lo mon, ya no existix.

Saro.

¿Qué predica? pues men vach.

Dotor.

Vesten, pero deixat veure.

Saro.

Nos vorem á cada instant.
Viva el Rey, mueran los negros!
que es el grito queneral.

EN LLISENCIA:

Valencia: Impresa per la Filla de Agustí Laborda, añ 1823.